

Keszeg Anna

Gyöngyössi János. Önéletrajz, karrier, családtörténet

Jelen tanulmány kiindulópontját két kérdés képezi.¹ Az első: mit jelent az 1700-as évek végén Erdélyben az, hogy egy református lelkész általunk irodalminak nevezett tevékenységet folytat? Erre a kérdésre család- és társadalomtörténeti kontextus bevonásával próbálok válaszolni. A történeti szubjektumok karriermintáira fókuszáló kutatások két irányvonalat jelölnek meg akkor, amikor az egyén karrierének társadalmi lehetőségkonfigurációját rajzolják meg: egyrészt kapcsolathálójának, másrészt pedig családtörténetének rekonstrukcióját (Schapira 2003: 17–18). E mikrokontextusok a meghozott döntések tétjét, az elmulasztott, illetve beteljesített lehetőségeket, az egyén társadalmi mobilitását, illetve a karrieralakításban megnyilvánuló inventivitását mutathatják fel.²

A második kérdésem módszertani: hogyan lehet Gyöngyössi kéziratban maradt önéletrírását (*Diárium* é. n.)³ felhasználni arra, hogy az első kérdést megválaszoljuk? Hogyan is működhet az a kortárs történetírás által megkérdőjelezett praxis, mely egy írásos forrást tényszerűen, faktuálisan értelmez?⁴ Hogyan kombinálhatóak a különböző természetű íráshasználatokból

¹ A dolgozat első változatát az ELTE Irodalomtudományi Intézetének Magyar és európai felvilágosodás doktori iskolájában a Szilágyi Márton vezette doktori szeminárium keretében vitára bocsátottam. Köszönöm a résztvevők, különösen Szilágyi Márton megjegyzéseit, tanácsait.

² Ehhez a kérdésirányhoz lásd Balogh 2007, Jouhaud 2001, Szilágyi 2001.

³ Köszönetet mondok Kurta József könyvtárosnak, hogy felhívta a figyelmem a kéziraatra, és hozzáférhetővé tette azt.

⁴ E módszer kritikájának hosszú előtörténete van. És a módszerhez való visszatérés nem annyira a kritikák kritikájával, hanem a tény átértelmezésével járt együtt. Ehhez mindössze egy idézet: „A fogalom [a történelmi tény fogalma] parttalaná vált, mert minden, ami a múltban megtörtént, azt egyszer a történész érdeklődése történeti ténnyé teheti” (Benda 2006: 49).

származó szövegek verifikálható történetek rekonstruálásában?⁵ Ezeket a kérdéseket indirekt módon próbálom megválaszolni.

Az irodalomtörténet – Tolnai, akkor még Lehr Vilmos fiatalkori leoninus-tanulmányát leszámítva (Lehr 1892) – nem számolt különösebben Gyöngyössi Jánossal. Az érdektelenség okairól itt nem szeretnék hipotéziseket gyártani, sem pedig azt nem szeretném, hogy túlértékeljem Gyöngyössi teljesítményét és irodalomtörténeti jelentőségét. Mindössze azért utalok itt erre a hallgatásra, mert a karrier- és családtörténet rekonstruálásában az irodalomtörténeti előzmények szempontjából néhány lexikonszócikkre, elszórt szövegtöredékek megállapításaira támaszkodhatunk.

Mindenekelőtt nem árt szembenézni a család azonosításának kérdésével, melyhez az irodalomtörténet egy másik kérdést kapcsolt: fennáll-e valamilyen rokonság Gyöngyössi János, illetve a leggyakrabban szintén népszerűsége miatt említett Gyöngyössi István között?⁶ A család történetének felgöngyöltését, Gyöngyössi Jánosnak a számos Gyöngyössi családhoz (Nagy Iván négyet – Nagy 1857–1868 IV.: 470–472 – Kempelen Béla viszont már húszat – Kempelen 1911–1932 IV.: 398–400 – számol) viszonyított helyének a kijelölését Gyöngyössi diáriumának előkerülése tette lehetővé. A diárium ugyanis a peregrinációs napló, a reneszánsz családkönyv, a költségvetési napló, az útirajz és az omniárium műfaji hagyományait ötvözve kontextualizálja az egyént, nem pedig a szubjektum genézisének, identitásválságainak a történetét mondja el.⁷ Nyilván énreprezentációt hoz létre, viszont sokkal inkább az események narrációjában elfoglalt helyéből, a részletezés alaposságából indirekt módon vonhatunk le arra vonatkozó következtetéseket, hogy az egyén hogyan határozza meg magát társadalmi státuszának perspektívájában. A címben álló kérdés szempontjából két probléma válik érdekessé: 1. a családtörténet mely elemeinek van kitüntetett szerepük az egyén társadalmi éntörténete szempontjából, milyen

⁵ Hasonló típusú kérdésfelvetést alkalmaz Kövér 2007.

⁶ Érdekes kérdés továbbá, hogy lehet-e rendszert vinni a névalakok megkülönböztetésébe. A Gyöngyösi-Gyöngyössi-Gyöngyösy-Gyöngyössy névalakokat így használtam: Gyöngyössi János minden esetben a leoninus-költővel azonos (az ő neve mindkét kötetében ezzel a tipográfiával jelenik meg); Gyöngyössi István nevét az irodalomtörténeti hagyománynak megfelelően egy s-sel írom, Gyöngyössi János fiát pedig szintén versei megjelenésekor használt íráskép értelmében Gyöngyössy néven azonosítom. A családnevet leggyakrabban a *Gyöngyössi* ortográfia szerint használom, ebben viszont mindössze a kutatás kiindulópontjaként szolgáló Gyöngyössi János névhasználata volt a döntő.

⁷ A műfajiság, íráshasználat-modellek kérdését korábban már tárgyaltam: Keszeg 2006: 592–595.

módon ellenőrizhetőek és hogyan értelmezhetőek ezek a viszonyok?; hogyan, milyen források segítségével rekonstruálható Gyöngyössi utódainak élettörténete?; 2. hogyan értékelhető a lelkész Gyöngyössi Újtorda melletti kitarása a társadalmi mobilitás szempontjából. A két diáriumból származó szövegmelléklet ehhez nyújt fogódzót.

A Nagy Iván által felsorolt családok között a legutolsó, a Pettenyei Gyöngyössi család valószínűleg azonos a Gyöngyössiével, hiszen felmenői között az orvosdoktor Gyöngyössi Pál,⁸ illetve Gyöngyössi János fia (akinek azonosítása az előnév alapján volt lehetséges) szintén használják a Pettényi előnevet. A családdal kapcsolatban Nagy Iván minimális információt ad meg: megállapítja, hogy a Kraszna vármegyei Pettény helységről írják nevüket (Nagy 1857–1868 IV.: 472), viszont az armálisra vonatkozó adatokat nem közöl. A címeres-levél meglétét Gyöngyössi említi. Ez alapján kevés támpontom van arra, hogy Gyöngyössi János és Gyöngyösi István rokonságának kérdését megválaszoljam. A rokoni kapcsolat lehetőségét már Gyöngyössi egyik első nyilvánosság elé lépésekor⁹ felvetették. Tolnai is hivatkozza említett tanulmányában Rátnak a *Pozsonyi Magyar Hírmondó* 1781-es évfolyamában megjelent Gyöngyössi-ismertetését, melyben egy „érdemes jóakaró” közlése alapján Gyöngyössi János „ama híres magyar versszerzőnek, Gyöngyösinek atyafiaként” szerepel (Lehr 1892: 40).¹⁰ Bár a jóakaró

⁸ Paulus Gyöngyössi a Petteny néven jegyezte be magát a harderwijki egyetem anyakönyvébe (Zoványi 1891: 435).

⁹ Gyöngyössi első verse, a *Non aetas est laeta diu* mondásra írott a pozsonyi *Magyar Hírmondó* 1780. augusztus 23-i számában jelent meg, a *Tordai kéményseprő Kis János építáfi-umát* a következő, augusztus 26-i szám közölte (valószínűleg ugyanabban a levélben lehetett a kettő). Az itt hivatkozott tudósítás (teljes szövegét ld. köv. jegyzet) a Mária Terézia halálára írott *Nemzetek Annjának'* című vershez tartozó szerkesztői megjegyzés Gyöngyössi harmadik országos nyilvánosság előtti megjelenése. Ezért is lehet kiemelt jelentősége annak, hogy költői imázsformálásába már itt bekapcsolódik a népszerű és a korban erős kultusszal bíró Gyöngyösi Istvánnal való rokonság.

¹⁰ A *Hírmondó*ban megjelent tudósítás így hangzik: „Irta pedig azokat, sok foglalatosságai és bajoskodásai között, Erdélybenn az Új-Tordai ref. gyülekezetnek Egyházi Tanítója, amaz híres Magyar Vers-szerzőnek, Gyöngyösinek atyafia, GYÖNGYÖSI JÁNOS. Kinek-is hasonló mértékű szép verseivel ékeskedik a múlt esztendőbenn költ 68dik és 69dik levelem. Azon érdemes Jó-akaró, a kinek azoknak vélem közlését köszönhetem s köszönöm, imígy folytatja felőle tett tudósítását. »Egyik nemzetség egyre, másik másra válik, és azon nemzetséges jeles tulajdonság, sok időkre-is ki-nem fogy. Ennek vagynak külömbféle Magyar versek nemeiből álló szép munkái, szerte széllyel mind Erdélyben, mind pedig Magyar országon. Az én és némely Bétsben mulatóknak unszolására egygy darabban ki-is fogja adatni. Mellyel ha kedvet talál a közönség előtt; darabjait szaporítani fogja.«.” (A Magyar Hírmondó, 1781dik esztendőbenn, Bóldog Aszszony havának 31dik napján, Szerdán költ 9dik levele, 66.)

személyét a diárium alapján vélhetőleg Szegedi Sámuellel, Torda vármegye tiszti orvosával azonosíthatjuk, aki Gyöngyössi János és Benkő József között kapcsolatot teremtett,¹¹ az információ hitelességére több bizonyító adatot nem találtam. Nagy Iván 1897-ben közölt Gyöngyösi István-családfája alapján nem sikerült kapcsolódási pontot találnom a két család között (Nagy 1897). Ez a tanulmány közli ugyan Gyöngyösi leszármazottainak listáját, a család eredetére vonatkozóan azonban nem ad információt. „Melyik Gyöngyösi családból származott ő? annak kinyomozása más későbbi alkalomra marad.” (Nagy 1897: 447) Nagy Iván nem zárta le ezt a kutatást, az esetleges leszármazást adatolni magam sem tudom. Gyöngyösi diáriumában felmenői között nem említi Gyöngyösi Istvánt, holott felsorolja mindazon rokonait, akiknek társadalmi presztízsére a család büszke lehet. Úgy vélem, hogy mégoly távoli rokonság kimutatásának nem is lenne kiemelt jelentősége, hiszen az egyén karrieralkítási stratégiáinak szempontjából az általa felmenőként számon tartott elődöknek lehet jelentősebb befolyása. Talán az a bizonyos jóakaró ítéltette úgy, hogy az érvényesülésben egy ilyen felmenő említése mindenképpen hasznos lehet.

Gyöngyösi János felmenői között az általa gyakorolt társadalmi szerepkörök mindenikére van példa. A református lelkipásztor társadalmi státusza, illetve az alkalmi versszerzés folyamatosan jelen van a család történetében.¹² Gyöngyösi felmenői, illetve anyai ágú rokonai által több szálon is az erdélyi, magyarországi ún. *ároni* (a református egyház kiemelkedő személyiségeit biztosító) családokhoz kapcsolódik. A négy család, a Gyöngyösi, a Soós, a Pataki és az Abats genealógiai tábláin a református egyházhoz való kapcsolódás Gyöngyösi Jánosnál két generációval feljebb adatolható, a Gyöngyössiek esetében pedig a diáriumban a csehországi ellenreformáció miatti elűzetés igazolja a család és e vallásos közösség hosszútávú kapcsolatát, igaz cseh eredetű nemesi családként. Minthogy a Gyöngyössi-családok közötti viszonyokat a szakirodalom mindeddig nem tisztázta, a diáriumbeli adatot sem elvet-

¹¹ Szegedi Sámuel Torda vármegye tiszti orvosa volt. Neve Benkő József levelezésében tűnik fel, ahol a 122. számú, Gyöngyössi János Benkőhöz írott leveléhez ő is hozzáír egy bekezdést. A szerkesztők megjegyzése: „Nem tudunk közelebbit arról, hogy Benkő hogyan és mikor fogadta családjába e sorok íróját, aki nevelőapját tiszteli benne” (Szabó–Tarnai 1988: 431).

¹² A korszakban a kollégiumok tanrendje kötelezően tartalmazott poétikai stúdiumokat. Ilyen szempontból az alkalmi versszerzés egyáltalán nem volt kivételes. Ennek a praxisnak az irodalomtörténeti jelentősége a Csokonai- és Arany-kutatásban Demeter Júlia és Pintér Márta Zsuzsanna, Szilágyi Márton kutatásai által egyre inkább hangsúlyozódik. (Minthogy érvelésemhez szorosan nem kapcsolódik, itt csak jelzem ezt a problematikát a pontos hivatkozások megadása nélkül.)

ni, sem megerősíteni nem tudom. Ami a verselői gyakorlatot illeti, az alkalmi versszerzést a család minden lelkész, kollégiumi tanár tagja gyakorolta.

A dédnagyapa, Pataki István esetében a 17. századi katonai érdemek alapján szerzett nemesi titulussal számolhatunk.¹³ Ő a fejedelemség kori Erdély egyik jelentős református prédikátora volt, Apafi Mihály nevelője, Bánffy Dénes udvari papja, illetve a kolozsvári kollégium bölcséleti és teológia-tanára.¹⁴ Bánffy papjaként az *Erdély aranykora* egyik mellékszereplője (Herepei 1988: 385–391). Sárospatakról származott, a nemesi titulust katonai érdemeiért kapta. Veje, Soós Ferenc szintén saját érdemei alapján nyerte el a nemesi címet.¹⁵ Szülei a kudui (Beszterce körzet) Pongrácz nemesi család jobbjágyaiként keresték kenyerüket, sóbányászattal, -kereskedelemmel, -szállítással foglalkoztak. Soós Ferenc a Pongrácz család költségén tanult, majd a Bethlen és Bánffy családok révén Franekerben peregrinált. 1695-ben vette el tanárának, az előbb említett Pataki Istvánnak a lányát, Máriát. I. Lipóttól 1702-ben nyert címeres levelet. A kolozsvári kollégium tanaraként a 17. század végi tanügyi reform az ő nevéhez köthető (Török 1905 II.: 133), püspökként pedig az 1720-as pestis idején magyar és latin nyelvű munkát adott ki híveinek lelki vigaszul,¹⁶ ezen felül halotti prédikációi és halottbúcsúztató versei is maradtak nyomtatásban.¹⁷ Fia az azonos nevű kolozsvári református lelkész és esperes szintén írt alkalmi jelleggel halotti búcsúztá-

¹³ Ezekről a nemesítésekéről, illetve a nemesség rétegződéséről, ezen belül pedig a 17. századi nemesítések jelentőségéről lásd Kósa 2001: 15–46, különösen 28–29.

¹⁴ Szinyei József megjegyzi: „Üdvözlő verset írt Csúzi Cseh Jakab (1665. héberül), Eszéki István (1666.) és Szatmár-Németi Mihály (1671.) értekezése mellé,... halottit Kovásznaira (1673.) sat.” (Szinyei 1891–1914 X.: 486)

¹⁵ A család egyik leszármazottja gyűjtötte össze a család történetére vonatkozó adatokat (Soos 1912). A tanulmány szerzője rosszul olvassa Soós Mária első férjének, Gyöngyössi János apjának a nevét, Györgyfalvi János szerepel a genealógiai táblán (Soos 1912: 24) minden további magyarázó adat nélkül. Azokban az esetekben, ahol lehetett, az adatokat összevettem a kolozsvári református anyakönyvek adataival, a tanulmány adatai megbízhatónak bizonyultak.

¹⁶ *A dög-halál* Isten harcza az emberekkel: Mellyben megmutatódik, mint győzedelmeskedik isten a testen. Miképen forgassa pedig ember magát ebben a hartzban és minémű hadi lelki készüllete légyen, arról oktattatik e rövid együgyü munka által a halandó ember. Mellyet erőtelenségi között készitvén; az erdélyi ... reform. státusoknak ajánl. Kolozsvár, 1720. (Újabb kiadása. Uo. 1739.) Latinul is megjelent: *Positiones de peste ... Uo. 1720.*

¹⁷ *Jó cselkedetekre való serkentés*. Szentjóni György halálára. Kolozsvár, 1704; *Isteni kéz avagy igazgatás*. Viczei Mária halálára. Kolozsvár, 1716 (Szinyei 1891–1914 XII.: 1300–1301).

tókat.¹⁸ A Soós-család leányági leszármazottjai révén Gyöngyössi Jánosnak nagybátyja volt Ótorda papja, Abats Márton, első unokatestvére a későbbi Abats János püspök.¹⁹ Látványos tudományos karrierek kapcsolódnak a Gyöngyössi-ágon id. és ifj. Gyöngyössi Pálhoz. Az idősebb élettörténetét Révész Kálmán egyháztörténész dolgozta fel (Révész 1898), kétségtelenül korának egyik legizgalmasabb élettörténete az övé. Az ő esetében a családnevet gyöngyösi születésével hozzák összefüggésbe. A derecskei, majd kaszai lelkész, aki Londonban szerezte *doctor theologiae et presbyter ecclesiae anglicanae* titulusát, egy a katolikus egyházat inzultáló tévesen neki tulajdonított vers miatt száműzték Magyarországról. Az Odera-frankfurti egyetemen a teológia tanárává nevezték ki. A látványos karrier fiánál, az orvos Gyöngyössi Pálnál is megismétlődött. A 'pettenyei' előnév egyébként nála jelenik meg. A medicus Gyöngyössi Pál Erzsébet cárnő udvari orvosának, Boerhaviusnak a hívására Oroszországba ment, a pétervári tengerészkórház orvosa, majd a nemesi gárda főiskolájának tanára, illetve 1766-tól az orosz cárnő udvarának egyik orvosa lett. Weszprémi szerint szabadelvű nézetei miatt többek ellenszenvét kiprovokálta, s emiatt „a búskomorságnak abba a fajtájába esett, amely semmi lehetőséget sem hagy neki a nyugodt gondolkodásra, s emiatt teljesen közönyös lett” (Weszprémi 1960: 124). Ezeket a botrányokat Gyöngyössi is említi. Schulteisz Emil kutatásai (Schulteisz 1964) alapján valószínűsíthető, hogy az emigráció, a külföldön való helykeresés mind az apát, mind a fiút megviselte, s a beilleszkedés pszichológiai sikertelenségére utalhat az is, hogy Pál lánytestvérei magyar peregrinusokkal kötöttek házasságot, Abigail Kármán Andrással, a püspök Kármán József apjával, az író Kármán József nagypapjával, Mária pedig Szathmári Pál kecskeméti lelkésszel (Révész 1898a: 624). Id. Gyöngyösi Pál testvére Gyöngyösi Árva István Köbölkúton lelkészkedett, református esperes is volt. Szinyei az ő esetében is tud alkalmi versekről.²⁰

¹⁸ *Szathmári Pap Sándorné halála felett*, Kolozsvár, 1742; *Az evangéliomi talentumokkal hűséges kereskedésnek kegyelembéli jutalma*. Deáki Filep József püspök halálára. Kolozsvár, 1752 (Szinyei 1891–1914 XII.: 1301).

¹⁹ Az Abatsok mindenike esetében jelen van az alkalmi versszerzés gyakorlata (Szinyei 1891–1914 I.: 13–14).

²⁰ „1683-ban latin költeményt írt a Brabeumba; négysoros latin hexametert a Szenci Pál halálára kiadott Epidicium Perennitatis-ba (Debreczen, 1691), 1700-ban pedig a Szilágyi Márton halálára készült Honor Posthumusba” (Szinyei 1891–1914 IV.: 58).

Gyöngyössi János 1741-ben született Kraszna vármegye központjában,²¹ Krasznán, ahol apja, id. Gyöngyössi János református lelképásztor volt. Korábban szintén Kraszna vármegyében, Szilágyzóványban lelkészkedett. Az apa egy évvel fia halála után, 1742-ben meghalt. Gyöngyössiné Soós Mária három kisgyerekével, Jánossal, illetve az 1738-ban született Zsuzsannával és az 1740-ben született Józseffel együtt visszatért Kolozsvárra akkor már özvegy anyja, Soós Ferencné Pataki Mária házába. József 3-4 évvel későbben himlőben meghalt. 1750-ben Gyöngyössiné másodszer is házasságra lépett a szintén Kraszna vármegyei Kémer református lelképásztorával, Tétsi Józseffel, aki később Mezőtelegre került papnak. Gyöngyössi lánytestvére szintén Bihar vármegyében telepedett meg, majd férje Huszi Sámuel, a korábbi biharpüspöki jegyző révén Lovasberénybe költözött, ahol Huszi református lelkész lett. Az 1749-ben már a kolozsvári kollégiumba beíratott Gyöngyössi Jánost nagyanyja gondjaira bízta. Iskolai pályafutása sikeresnek mondható. 1757-ben subscribált, 1758-ban pedig felvette a tógát. 1764-től 1765-ig a *poetica classis praeceptora* volt. Ezekben az években alkalmi versekkel folyamatosan jelen volt a kollégium közösségének eseményein. Tudomásom szerint legkorábbi ismert versét 1765-ben írta Kemény Farkas és Kornis Mária esküvőjére. 1759-től Kendeffy Elek biztosít neki ösztöndíjat, mellyel befejezheti tanulmányait. Kendeffy neve mecénásként 1771-ig folyamatosan feltűnik Gyöngyössi diáriumában. Kendeffy kolozsvári kollégiumi tanulmányai után Svájcban, illetve Franciaországban peregrinált gróf Teleki Józseffel egyidőben.²² 1764-ben Mária Terézia grófi rangra emelte, 1765-ben Hunyad vármegye főispánja, majd 1774-től főkormányászéki tanácsos lett. 1783-ban halt meg Nagyszebenben (Szinyei 1891–1914 VI.: 5).²³ Az ő személyében Gyöngyössi komoly pártfogót szerzett magának. Kendeffy politikai titulusai mellett a Torda környéki régió, Gyöngyössi lelkészkedésének központi helyszíne egyik jelentős birtokosa volt, s hűgával, Kendeffy Rákhellel a vidék fejlesztőiként több forrás is megemlíti nevüket.²⁴ 1765-ben Gyöngyössit *senior*rá avatják.

²¹ Az itt következő pályakép a diárium alapján készült, a más forrásból származó információkat minden esetben jelzem.

²² Teleki útnaplójában említi 1760 szeptemberében (Teleki 1987: 137).

²³ Kendeffy Elek és húga árvaságuk miatt gróf Lázár János gyámsága alatt nevelkedtek. Korán bekövetkezett halálára írott gyászversek *Consiliarius sapiens* címmel jelentek meg (*Consiliarius sapiens*, Claudiopoli, 1783).

²⁴ Egy példát említenék: a Torda melletti Aranyosgyéres református templomának 1786-as restaurálásakor elhelyezett tábla Kendeffy Rákhel nevét is említi. Gyöngyössi János verset írt a grófnő temetésére (Gyöngyössi 1803: 181–203).

Már ekkor felvetődik a külföldi peregrináció lehetősége, a diárium tanulsága szerint azonban két évig erdélyiek nem mehettek külföldi akadémiaira. Emellett Gyöngyössit az anyagi fedezet hiánya is visszatartotta. 1767-ben Pataki Sámuel²⁵ matematika és fizika professzor, gyakorló orvos, illetve Kolozs vármegye későbbi tiszti orvosa megoldást javasol: Gyöngyössi egy *Dissertatio physico-theologiát* írt, melyet gróf Székely Ádám és Málnási László, a református kollégiumok főgondnoka előtt nyilvánosan megvédett. Gyöngyössit leydeni alumniára jelölték, ráadásul a négy jelölt közül őt emelve ki a legtehetségesebbként,²⁶ és további mecénási támogatást is szerzett. A *tentamen publicum* gyakorlata itt a peregrinációs út költségeinek finanszírozására is alkalmas volt. Gyöngyössi 1767-ben iratkozott be a leydeni akadémiaira. A németországi és németalföldi egyetemek matrikuláiból látható, hogy a családban a peregrináció bevett gyakorlatnak számított.²⁷ Itteni tevékenységéről mindössze tanárainak neve maradt fenn. A leideni tartózkodásról az ott húsz évvel később, 1788-ban peregrinált id. Szilágyi Ferenc hagyatékában fennmaradt leideni iratokból következtethetünk.²⁸ 1771-ben tért vissza Erdélybe. Sorsának alakulását ismét Kendeffy Eleknek köszönhette. Kendeffy ugyanis apósa, Bethlen János alsórákosi udvarába²⁹ ajánlotta udvari papként. A

²⁵ Pataki István és Pataki Sámuel rokonságának hipotézisét Herepei felvetette (lásd Herepei 1988: 391–392). Az általa közölt genealógiai ábra szerint a két Pataki anyai ágú rokon, nem azonos Pataki család leszármazottai.

²⁶ A források tanúsága szerint Gyöngyössi jogosan vélte élete nagy teljesítményének a külföldi peregrinációt, hiszen a marosvásárhelyi professzorok által a Főkonzisztóriumhoz intézett, 1767. március 27-én kelt testimoniumban a három külföldi peregrinációra érdemesnek tartott diák nevének (Dombi János, Gyalai Sámuel, Gyöngyössi János) felsorolása után ez áll: „De kíváltképp ezek között Gyöngyössi János Ur ö kegyelmét noha szép ajándékait nem lehetett különös nagy örvendezéssel nem szemlélnünk, úgy annyira, hogy ö kegyelmét az Eminensebb, avagy másokat fellyül halado, nevezetes Szép Ajándékokkal ékeskedő és nagy reménységgel biztató jelebb iffiak közé méltán számlálhassuk” (RGyLt, Kvár, 1767/2).

²⁷ Franeker: 1732/33-Abats Márton, Soós Ferenc, 1733/34, Abats János (Hellebrant 1887: 201, 202); Odera-Frankfurt: 1727, Paulus Gyöngyössi junior (Zoványi 1889: 90). Elgondolkodtató, hogy 1734. június 9-én az Odera-frankfurti egyetemre iratkozik be egy Johannes Gyöngyössi a Pettyen (Zoványi 1889: 91), illetve 1735/36-ban Franekerbe egy hasonló nevű hallgató (Hellebrant 1887: 202). A Gyöngyössi János apjáról rendelkezésünkre álló töredékes adatok alapján az azonosság valószínűsíthető. Így a pettényi előnév használatának, amit majd Gyöngyössi János hasonnevű fiánál látni fogunk, a közvetlen családfán is van előzménye.

²⁸ Az idősebb Szilágyi Ferenc hagyatéka a Román Tudományos Akadémia Könyvtárának kolozsvári fiókjában az MsR 1549-es jelzeten, a tanári ajánlások az A-val jelölt dossziében maradtak fenn.

²⁹ Az alsórákosi Bethlen-kastély történetéről építészettörténeti bemutatást lásd: Fehér 2005. A bethleni Bethlen család történetéről, azon belül Bethlen János és Kendeffy Elek szituálásáról pedig: Lukinich 1927: 518.

diáriumban ez áll: „még Leidából ezen nagy Patronusomnak ajánlásából ígertem vala magamat Papnak Also-Rákosra” (Kéziratok verseskötet é. n.: 88). Bár az elbeszélés nem jogosít fel erre a következtetésre, Gyöngyössi sorsának további alakulása azt sejteti, hogy nem szívesen élt a lehetőséggel. 1772-ben Gyöngyössit szinte valószerűtlen körülmények között³⁰ hívja meg segédlelkésznek az Újtordai református egyházközség Zágoni Márton³¹ lelkész mellé. Innen kezdve Gyöngyössi haláláig itt lelkészkedik. Az alsórákosi udvari papi állásról való lemondás elgondolkodtató, hiszen a művészettörténet Erdély előkelő udvarházai között tartja számon az alsórákosi Bethlen-rezidenciát, mely kulturális presztízzsel is járhatott. Ugyanakkor pedig Pataki István és Soós Ferenc példája arról is meggyőző, hogy a család jelentős egyházi karriert befutott férfitagjai is udvari lelkészként kezdtek. A kérdésnek több magyarázata is lehet: Udvarhelyszéken a Gyöngyössiéknek nem voltak rokonaik (ezzel szemben Újtordának megvolt az az előnye, hogy a szomszédos Ótorda református papja Gyöngyössi anyai nagybátyja, Abats Márton volt,³² s bár ő 1768-ban meghalt, a család Tordán maradt, tordai polgárként lesznek jelen Gyöngyössi János esküvőjén: *Diárium* é. n.: 96), összeköttetések, ugyanakkor viszont megkockáztathatjuk azt a hipotézist is, hogy az udvari lelkészség az egyházközségi papi titulussal szemben nagyobb függőséget jelentett.³³ A lelkészi pályaképek társadalomtörténetére vonatkozó kutatások hiányában most megelégszem a hipotézis megfogalmazásával.³⁴ Érdekes lehet, hogy az egyébként többször eklézsiát váltó lelkészi pályák általános gyakorlatával szemben Gyöngyössi és elődje is egész életükön keresztül kitartottak Újtorda

³⁰ „Also-Rákoson sokáig lakásom nem volt; mivel azon esztendőben őszszel Kolosvárra kijöven és Tordán-is által-menvén, egy halott felett predikállottam, még pedig életemben legelőször, akkor az Uj Tordai Eklésia T[iszteletes] Zágoni Márton Uram mellé Káplánjának meg-hívutt el-is kötelezett.” 88.

³¹ Zágoni Márton 1734-ben, az említett Johannes Gyöngyössi a Pettennyel azonos évben iratkozik be az Odera-frankfurti egyetemre (Zoványi 1889: 91). Bár az Erdélyre vonatkozó peregrinációtörténeti szakirodalom jelentősen bővült az elmúlt időszakban, az utak során kialakuló kapcsolatok jelentőségére, erdélyi továbbélésére vonatkozóan meglehetősen szűrványos adataink vannak, tematikus feldolgozásra pedig tudtommal nem került sor.

³² A rokoni viszonyra utaló adatot Gyöngyössi János kéziratok verseskötetében találtam (*Kéziratok verseskötet* é. n.: 61).

³³ Feltételezem, hogy Gyöngyössiéknek ez a döntések Kendeffy Elekkel is megrontotta viszonyát, hiszen ezt az esetet követően a neve többé nem tűnik fel sem a diáriumban és sem a versek argumentumában.

³⁴ Ilyen jellegű pályaképet Csenkeszfai Poóts András kapcsán Ugrai János vázol, itt azonban a karrier története a sorozatos botrányok miatt meglehetősen sajtós, s a történész kérdése éppen az, hogy lelkészként „minek köszönhette a megújuló bizalmat” Csenkeszfai Poóts, a botrányosorozatok főszereplője (Ugrai 2006: 72).

mellett. Zágoni 1735-ben tért vissza Erdélybe és ettől kezdve 1786-ban bekövetkezett haláláig maradt az újtordai egyházközség papja ötvenegy éven keresztül. Gyöngyössi János pedig 1772-től 1818-ig maradt Tordán. A második diárium-melléklet mutatja, hogy az ő esetében a helyszínváltás lehetősége háromszor is felmerült, viszont Marosvásárhelyt leszámítva egyik sem jelentett Újtordának komoly konkurenciát. A diáriumból is látható, hogy a 46 éves újtordai pályafutást mitizáló bemutatások ellenére³⁵ Gyöngyössi megszította hívei táborát, a vele szembeni ellenérzések dacára kiállt a végleges papi állásba való kinevezés érdekében, majd súlyosodó betegsége idején a fizetése körüli nézeteltéréseket is el kellett simítania. Ami papi tevékenységét illeti, az újtordai református egyház jegyzőkönyveiből kiderül, hogy Gyöngyössi idején az újtordai vártemplomban jelentős építkezési munkálatok zajlottak. Ezalatt kezdeményezték a templom tornyának átalakítását (erről lásd *„MDCCLXXXII-dik Esztendőben, az Új-Tordai Réf. Templomnak régi tornya három öllel emelteték, és bádogos fedéllel újonnan fedettettnék, a' torony'-tetejére fel-tett gombnak üregében belé-záratott emlékezet-írás mellé e' következő verseket-is irtam Magyarul és Deákul,*” 1803. 205–209.), a templom restaurálásáról pedig ez a határozat született: *„Az Ujj Tordai Reformatum Templom Romlásait szükségesképpen meg ujittani kívánván, végezteten, hogy a' Templom meg fejírintetésire, hová hamarább még, fa, porond és ahoz tudo, és kívántato meszes emberek szereztessenek, azzal, és azokkal illendő alkalmat az Eccla Curátorai tégyenek, ugy az Templomnak Pavimentumozására a' Kolosvári Kö faragoval conferálván, és meg alkuván, annak Pávimentumozására elegendő Kövek faragtatván Pávimentumoztassék meg, nem külömben annak leg alkalmasabb helyjére az oldalán más ajtois nyitassék a' mostani ajto meg nagyobbittassék az benne lévő székekis renováltassanak és a Mesteri és Cántori kar onnat ámuveáltatván, más alkalmasabb*

³⁵Egy kézírásban maradt Gyöngyössi életrajz Gyöngyössi lelkészi kiválóságára alapozva mondja el az élettörténetet. „Ő ugymond magát egész szivéből szent hivatalának folytatására szánja, értelmét 's szivét a Jézusnak szeretettel telyes vallása által meg nemesíti; az igazság és virtus után buzgon törekedik, 's az Igének erejét a maga példájával bizonyítja – Gyülekezeteknek barátja jól tevője tanításaiban le botsátkozó erköltseiben egy ügyü, mertekletes, maga hasznának nem rutul vadaszoja; a más vallásukat békével eltűrő – az eltévelyedtekhez atyai szivel viseltetik, az ártatlan vidámságot nem gyűlöli, 's e mellett a maga házának bölts és szeretettel telyes atya.” (A kézirat a Kolosvári Egyetemi Könyvtár Kézirattárában található, jelzete: Ms 2580) Ez a gondolat Tolnainál is jelen van. „Községének igazi lelki atyja, jó pásztora volt; minden alkalommal, lett légyen örömben vagy búban, hozzáfordúltak, ő mindenben megosztzott velük” (Tolnai 1892: 40).

helyre építtessék.”³⁶ Az erre a periódusra vonatkozó zsinati jegyzőkönyvek egyszer jegyeznek panaszt Gyöngyössi ellenében,³⁷ 1788-ban betegségére hivatkozva kénytelen segédlelkészetet tartani, hívei az ő fizetésük miatt emelnek panaszt. Ugyanebben az évben Gyöngyössi az iskolának is inspektora. 1809-ben és 1817-ben, Gyöngyössi ittlétének idején kétszer tartanak Újtordában általános zsinatot, mely a közösség presztízsének jele.

Az újtordai lelkészi állásba való végleges kinevezést Gyöngyössi révbe érése egyértelmű jeleként kezelte (legalábbis a diáriumban ekként tűn-teti fel): az 1774-ben 33 éves ifjú ekkor gondol komolyan a házasságra. A család történetében bevett szintén református előkelőségek családjába való beházasodás stratégiája helyett (melyet a családfán id. Soós Ferenc, Abats Márton és János, Hegedűs Sámuel példáznak³⁸), Gyöngyössi mecénási viszonyaiból származó ismeretségre alapoz házasságot. A Torda melletti aranyosgerendi Kemény-udvarház intézőjének lányát, Ajtay Cserepes Máriát veszi feleségül. Az udvarház birtokosának, báró Kemény Gergelyné Bánffy Mária elképzeléseinek megfelelően szervezett, 70 úri pár meghívottal lezajló esküvő pompája miatt szabadkozik is a diárium szerzője: „E nagy pompa noha nékem kedvem ellen volt, jól tudván azt, hogy az Uraság az ilyen pompát nem [97] annyira a’ szegény legény tisztességére mint inkább a’ maga mulatására készíti, és a papi lakodalmazástol igen meszsze-járt; tsak ugyan még-is, én-is hála-adással vettem azon M[éltóságos] Udvartol.” (*Diárium* é. n. 96–98) A mecénásokhoz való viszony és a lelkészi státusz konfliktusa – itt már az előbbi javára - másodsor is felmerül. A házasság alighanem szerelmi házasság (erre utal Gyöngyössi konfliktusa a családdal, hogy a házasulandó nagyobbik lány helyett a neki kedvesebb kisebbiket vegye el: *Diárium* é. n. 94), s valószínűleg boldognak mondható, erre utal az unoka, Mihályi Károly, nagyenyedi kollégiumi professzornak az 1859-ben felállított Gyöngyössi-emlékmű felavatására írott verse, melyben az ideális

³⁶ Anno 1786 Die 16a Mensis Julij. Protocolum Consistorii Ecclesiae Refor. Ujtordensis Ab anno 1786 & ad anno 1805. Újtorda-Református Egyházközség Levéltára.

³⁷ A zsinati jegyzőkönyvet ld. Nagyenyed, Esperesi Levéltár. ¼ b. szekrény. I. a. 2. Zsinati jegyzőkönyv 1783-1799. 194.

³⁸ Az egyes személyek házасodási stratégiái a genealógiai táblákon követhetők. Lásd Melléklet II. b. Hajós József Köteles Sámuel-monográfiájában így foglalja össze a korszak tanárainak házасodási szokásait: „A tanároknál általában az az úzus dívott, hogy idősebb társuk vagy elődjük lányát vették feleségül. (Például Köteles fölöttese, Csernátoni Vajda Sámuel a tanszéken őt megelőző Bacsoni Incze Istvánnak, ez pedig az előtte működő marosvásárhelyi Tőke Istvánnak volt a veje.) Köteles elsősorban szívére hallgatott, amikor jurátuscsaládból szemelt ki magának hitvest” (Hajós 1969: 36).

múzsaként éneкли meg nagyanyját.³⁹ A torzítás lehetősége, minthogy vérségi rokonról van szó, fennáll, viszont hasonlóan ideális házasságot említ a már hivatkozott Gyöngyössi-életrajz szerzője is.

Ami a család leszármazottait illeti, utódainak további sorsáról a Kolozsvári Román Állami Levéltár újtor dai anyakönyveiben szereplő adatokat gyűjtöttem össze.⁴⁰ Gyöngyössinek öt gyereke volt. A diárium négyről tesz említést: József 1777-ben, Karolina 1779-ben, Susánna 1781-ben, János 1783-ban született. Az 1798-ban, későn született ötödik gyermeket így jegyezték be: „1798 – Gyöngyössi János – Ajtai Cs. Mária – Ágnes – Tiszt. Harkányi Miklos és feles. Schölling 'Sófia 12a Martii' (KRÁL 236/19, 1798).⁴¹ Gyöngyössi József fia Szegedi Josefát, a fentebb már említett Szegedi Sámuel lányát (lásd KRÁL 236/19, 1775)⁴² vette el feleségül és egy gyerekük született (KRÁL 236/19, 1811).⁴³ 1821-ben Gyöngyössi József pedig már új feleség, Intze Rosália mellett kereszteli második, Ferenc nevű gyermekét (KRÁL 236/19, 1821).⁴⁴ A két esketés időpontja az anyakönyvben nem szerepel. Gyöngyössi József első házassága tehát a szülők barátsága alapján szerveződik. Hasonló stratégia követhető Gyöngyössi két nagyobbik lánya, Zsuzsánna és Karolina esetében is. János és Ágnes házasságára vonatkozóan az anyakönyvek nem tartalmaznak adatot. Gyöngyössi Zsuzsánna Markó György hadnagy fiához, Ifj. Markó Györgyhöz megy feleségül (KRÁL 236/19, 1821).⁴⁵ A diárium tanulsága szerint Markó György és felesége Karátsonfalvi Tót Susánna József keresztszülei voltak (*Diárium* é. n.: 107). Gyöngyössi Karolina

³⁹*Nefelejts füzér*, szerény diszül egy méltó emlékoszlopra és tiszteletül a méltót tisztelőknek. Kegyeletes versbeszéd azon alkalommal, midőn az ősmagyar Torda lelkes közönségétől Gyöngyösi Jánosnak, az új-tordai ref. Egykori áldott munkásságú papjának emelt emlékoszlop felavatatták. U. ott, 1865.

⁴⁰Kolozsvári Román Állami Levéltár (a továbbiakban KRÁL), *Acte matrimoniale și de stare civilă. Matricula Ecclesiae Reformatae Neotordensis*. 1761–1833. Nr. fond. 236/19.

⁴¹A feltüntetett kategóriák: apa neve; anya neve; az apa neve; keresztszülők neve; a keresztelés időpontja. Mivel az anyakönyvek csak 1785-től kezdődően tüntették fel a keresztszülők nevét, csak Gyöngyössi Ágnes keresztszüleiről vannak adataink. Az itt szereplő Harkányi Miklós a szomszédos református gyülekezetnek, az őtordainak lelkésze.

⁴²8a Novemb- Doctor Szegedi Samuel' leánya Joséfa. Joséfa tehát két évvel idősebb volt férjénél.

⁴³Gyöngyössi Josef és Szegedi Josefa – Mária Josefa – Gyujto Krisztina, és Rátz Ferentzné Pataki Susánna 2a Iunii.

⁴⁴Gyöngyössi Josef Intze Rosália – Ferentz – Nessenfeld Ferentz – 1a Decemb.

⁴⁵Lajstroma azoknak a'kik az Uj Tordai Ref. Ekleziában a' házassági életre hittel öszveköttettek. 1803 – Ifjab Markó György és Gyöngyössi 'Su'sánna Gyöngyössi János' hajadon leánya – Bizonyáságuk Mihályi Mihály, Miklos László – 22a Augusti. A házasságból három gyermek születik: 1804-ben Susánna, 1806-ban Elek, 1808-ban pedig Eszter.

pedig, Gyöngyössi segédlelkéséhez, Mihályi Mihályhoz ment feleségül, az ő gyermekük lett a nagyenyedi kollégium tanára, a filozófusként is számontartott Mihályi Károly.⁴⁶ A családra vonatkozó adatok két gyermek esetén utalnak a verselői ambíció meglétére. Az 1798-ban későn született ötödik gyermek, Ágnes lehet az a poétai tehetséggel is megáldott lány, akire Kazinczy 1816-ban felfigyel. Az ő pályájáról nem sikerült megbízható adatokra bukkannom. Az egyik esetben Kazinczy feljegyzése az egyetlen támpontom: Kazinczy 1816-os erdélyi látogatása után (mely alatt az újtordai parókiát is meglátogatta) két levelet vált Gyöngyössivel,⁴⁷ rákérdez verselői ambíciójú lánya sorsának alakulására. Gyöngyössi válaszában ez áll: „A’ leányom nagy tisztelettel köszöni a’ Mélt. Urnak rolla méltóztatott meg-emlékezésit, és mind köszöntő, mind pedig ébresztő szavait, mellyekre magát olly nevezetes Hazafitol érdemetlennel tartja. De már néki késő olyan munkához kezdeni, melly az életre meg-kivántató más fontosabb meg-szokott munkáktól el-foghatná. Bizony vékony takaró a’ Magyar Hazában a’ Verses ditsóság. Megfáziák az alatt, sőt mezitelen-is marad az minden napi élet módja és ház-tartás. Én ugy kivántam ötet nevelni, hogy a’ leg-szükségesebb tzelra alkalmas lehessen. A’ Virtusnak tanulása és gyakorlása, a’ jó zipó sütés, jó-izü ételek főzése, tsinos varrás, fonás, szövés, köntösöknek készítése: Ezeket tartottam illendőbbnek és hasznosabbnak-is az életre. Nisi utile est, quod facimus etc. De azomban Takáts Juditnak, Molnár Borbaranak, Ujfalvi Kristinának munkáságait magasztalom. A’ különböző környül-állások formálják a’ lelket különböző tzelokra” (Kazinczy 1904: 401). Ágnes sorsáról a tordai és kolozsvári anyakönyvek a keresztelésen túl nem tartalmaztak adatot, valószínűleg házassága miatt elkerült a vidékről. Gyöngyössi kisebbik fiának élettörténete annál érdekesebb. Rá vonatkozó adatokról mindeddig nem volt tudomásom. Gyöngyössi kéziratos, kiadatlan versgyűjteménye egy Ovidius-epigramma kapcsán tartalmazza János fiának fordítását (*Kéziratos verseskötet* é. n.: 80). Ugyanakkor Szinnyeinek tudomása van egy ifj. Gyöngyössy János nevű szerzőről, akinek a nevéhez egy 1824-es Árpád-eposz kapcsolódik (Szinnyei 1891–1914 IV.: 63–64). Ennek a kötetnek a szerzői bejegyzése gondolkodtatót el: az ifj. Gyöngyössy János ugyanis Pettényinek nevezte magát. Az elő-

⁴⁶ Ez a házasság szintén nem szerepel az újtordai anyakönyvben, a felek valószínűleg nem Újtordán esküdtek (lásd Szinnyei 1891–1914 VIII.: 1285–1287).

⁴⁷ Mindkét levél elveszett. Gyöngyössi válaszlevelei: Kazinczy 1904: 400–411; 473–478. Váczy János közlésének érdekessége, hogy a levél szerzője által használt Gyöngyössi névalak helyett a tartalomjegyzékben a Gyöngyössy, a levél fejlécében pedig a Gyöngyösi verziót használja.

név használatát a családfán a fentebbiekben már láttuk (s talán annak is jelentősége lehet, hogy a híres Gyöngyössi Pálok azok, akik ezt az előnevet viselték, a velük való szimbolikus közösségvállalás igénye jól érzékelhető). Színyeinél két adat szerepel még e szerzőre vonatkozóan: hogy 1805-ben a nagyenyedi kollégium tógás diákja, illetve, hogy a királyi helytartótanács számvevő hivatalnoka⁴⁸. A nagyenyedi kollégiumi diáknévsor tette lehetővé ifj. Pettényi Gyöngyössy Jánosnak Gyöngyössi 1783-ban született fiával való azonosítását. Itt ugyanis az *ex Uj Torda* kiegészítés áll neve mellett: „1799. Johannes Gyöngyösi, ex Uj Torda, montanicus” (Jakó–Juhász 1979: 200). Újtordában pedig az időben más Gyöngyössi családra vonatkozó említéssel nem találkoztam. Gyöngyössi család a kebelesített polgárok listáin sem tűnik fel (Weress 1890). Az azonosítást követően még három irányból sikerült ifj. Gyöngyössy Jánosra vonatkozó adatokat gyűjtenem. Az első irány a Mondolat-vitához kapcsolódik. Némileg megvilágíthatja talán az ifj. Gyöngyössynek a professzionális irodalmárokhoz való viszonyát. A *Felelet a Mondolatra* előkészítése körüli levelezésben Szemere Pál ezt írja Kölcseynek 1816. október 17-én Péczelről: „Gyűjtögetsz-e az Anti-Mondolatra? S tudod-e, hogy Bohógyinknak szamaráról ellenszamárság nyomtattatik: leccke a két ficzko poetának? Vitkovics, Trattnernek minden titkolódásai mellett is kitapogató, hogy ellenlovanczunk az erdélyi Gyöngyössynek fija, ki mostan Budán nectározzgat” (Szemere 1890: 201). Kölcsey november 21-én kelt válaszában ennyi áll: „E szerént én az Antimondolatra sem gyűjtögettem semmit, s ez a dolog, minekutána csak az ifj. Gyöngyösi kelt fel vitézleni, nem is érdemel többé tekintetet” (Kölcsey 1887: 258). Szemere ugyanezt az információt Kazinczynak is elküldi: „Hát az értésére van e Uram Bátyámnak, hogy a’ Bohógyira felelet készült, ’s az Trattnernél vagyon, ’s Tr. Vitkovicsnak kivallá, hogy azt az Erd. Gyöngyössinek most Budán lakozó fija, ki egy időben itt Péczelen Fáy Mózsinnál Informator volt, az előtt pedig Debreczeni Togatus, készítette?” (Kazinczy 1904: 462).⁴⁹ Ha ennél továbbfejlődött volna a dolog, valószínűleg kevés-

⁴⁸Ember Győzőnek a helytartótanács történetét feldolgozó monográfiája tartalmazza a helytartótanács összes alkalmazottainak névsorát. Gyöngyössy János neve nem szerepel a listákon (Ember 1940).

⁴⁹Szemere Pál Kazinczynak, Pécel, 1816. december 2. Kazinczy válasza erre a levélre nem maradt fenn. Váczy János ezt a jegyzetet fűzte a levélhez: „Lehet, hogy Szemere Pál téved, midőn ifj. Gyöngyössy Jánost a leoninus verselő fiának mondja, s a kérdéses ifjú nyilván ugyanaz, a ki a Helytartó Tanács számvevő hivatalnoka volt, s a ki több verses és prózai művet is írt.” Én a nagyenyedi adat alapján az azonosságot bizonyítottam vélem, Szemere másik két adatát (a debreceni tógátusság, informátorság) egyelőre nem sikerült megerősítenem (Kazinczy 1904: 558).

bé volna nehezebb dolgom. Apa és fiú költői szerepkörhöz való viszonyának szempontjából az adat nagyon érdekes: az ifj. Gyöngyössy Jánosnak – amennyiben irodalmi pályafutását komolyan akarta venni – számolnia kellett az apjával szembeni ellenérzéssel. A *Pettényi* előnév használata talán éppen ettől, a megbélyegzett leoninus-szerzőtől való tudatos elhatárolódásra látszik utalni. A pesti tartózkodás hosszabb ideig tart, hiszen 1820-ban Pettényi Gyöngyössy János alkalmi verssel emlékezik meg a székesfehérvári társulat pesti és budai vendéglőadásai utáni távozásáról.⁵⁰ A vers Trattner kiadásában jelenik meg. A társulat Kisfaludy Károly *A pártütők* című vígjátékát tűzte műsorra. 1920-ban, a vígjáték születésének 100. évfordulójára Rózsavölgyi nyomdájában a vígjátékot Gyöngyössy versével együtt adják ki. A két kiadványt azonos nyomdai formátumban forgalmazták. Ennek a kiadványnak az argumentumából származik a helytartótanácsi számvevőségre vonatkozó adat. 1824-ben jelenik meg ezúttal már Nagykárolyban az ifjabb Gyöngyössi irodalomtörténeti szempontból talán legizgalmasabb műve, az Alszegehy Zsolt által Habsburg-párti Árpád-eposznak titulált *A fiatal Árpád a mazarinai barlangban* (Gyöngyössy 1824). A szerény kiadvány megjelenésének ténye önmagában is izgalmas. Aranyosrákosi Székely Sándor *A székelyek Erdélyben* című eposza mellett talán ezzel is érdemes lenne számolni a *Zalán futását megelőző eposzok* között.⁵¹ Ami az adatot érdekessé teheti, hogy Aranyosrákosi bécsi tartózkodása után a tordai unitárius kollégium tanára lesz (Szinyeyi 1891–1914 XIII.: 605–607), s az eposz tordai tartózkodása idején jelenik meg, az ifjabb Gyöngyössy pedig szintén e városhoz kötődik. Bár a Gyöngyössiek és Aranyosrákosi közötti viszony konkrétan nem adatolható, mégiscsak feltételezhető valamilyen kapcsolódási pont a két nemzeti eposz között. Az ifjabb Gyöngyössy későbbi karrierét az erdélyi sematizmusok adatai alapján próbáltam felépíteni. A Belső-Szolnok vármegyéhez való kötődés (melyre az Árpád-kötet előszavának keltezésében megjelölt Nagykároly alapján gyanakodtam) a sematizmusok alapján nem adatolható. 1821-ben Károlyfehérvár, a mai Gyulafehérvár archivariusaként találkozunk egy Johannes Gyöngyössivel, minthogy azonban a város előkelőségei között egy

⁵⁰ „A zajos eszmei sikereket hozó, nézőtéri hazafias tüntetéseket kiváltó pest-budai vendéglátók legjobb színvonalán mutatták be a társulatot” (Kerényi 1990: 152).

⁵¹ A 19. század eposzi terméséből válogatást közölt Zentai Mária (Zentai 2000). Eposzszal szereplő szerzők: Rádai Gedeon, Baróti Szabó Dávid, Csokonai Vitéz Mihály, Percsényi Nagy László, Pálóczi Horváth Ádám, Döbrentei Gábor, Aranyosrákosi Székely Sándor, Vörösmarty Mihály, Debreczeni Márton, WXYZ (Vajai László), Pázmándi Horvát Ede, Czuczor Gergely, Arany János, Seress Imre.

Samuelis Gyöngyössit is említenek, akit a családfán azonosítani nem tudok, feltehetően más Gyöngyössi család tagjáról lehet szó (*Calendarium* 1821: 135).

Az itt rekonstruált történet egyetlenül ötvözte a diáriumból, illetve egyéb forrásokból származó elemeket. Aszerint, hogy mikor mire volt szükség ahhoz, hogy a történet továbbmesélhető legyen, hogy értelme legyen a Gyöngyössi nevéhez kapcsolható cselekvéseknek. Számomra az volt a fontos, hogy az önéletírás szövegében a kiinduló kérdés megválaszolására alkalmas jelzéseket találjak. Kövér György szerint „bizonyos értelemben a történész általában másra használja a forrásokat, mint amilyen célból eredetileg készültek” (Köver 2004: 6). Ebben az esetben a diárium karaktere arra enged következtetni, hogy az ágens megvalósításainak eredeti kontextusaiba és tétösszefüggésükbe való visszahelyezése nem áll nagyon távol a szöveg szerzőjének intenciójától. És éppen a társadalmi érvényesülés kérdésköre alkalmas arra, hogy ezt az érvényesülésről szóló beszámolót megszólaltassa.

Gyöngyössi János lelkészi, költői életművét vizsgálva ismételtelen meggyőződtem arról, hogy az irodalomtörténet által hangsúlyozott költői szerepkör, bár joggal tölt be jelentősebb funkciót az életpályán, mint felmenői, leszármazottai esetében, nem lesz a karrier kitüntetett összetevője.⁵² Az állítást így lehetne finomítani: a diárium szerzője legalábbis olyan történetet mesélt el életéről, melyben a költői szerepkör nem vált kitüntetett jelentőségűvé. Ez a kérdés igencsak izgalmas lehet annak perspektívájában, hogy itt egy időben folyamatosan alakuló, történet ideje és elbeszélés ideje közötti viszonyt folyamatosan átíró narrációból rakható össze a társadalmi identitás kérdése. S emiatt olyan egyenetlenségek követhetőek, mint az, hogy az 1767-es év történései között a poétika-oktatás tárgyalásából tudatos költői magatartás jeleit olvashatjuk ki, ezt követően viszont – a karrier irányváltása miatt, vagy tudatosan, ez kérdéses – az irodalmi kérdéseket szignifikáns hallgatás övezi. Az kétségtelen, hogy Gyöngyössi számára a versírás fontosabb, mint az erdélyi lelkésztársadalom más verselő tagjai esetében. Megítélésem szerint a leoninusnak mint sajátos poétikai formának a gyakorlása miatt lesz azzá. Gyöngyössi alkalmi költőként megrendelőinek olyan szövegeket tud nyújtani, melyek összetéveszthetetlenek. E nézőpont mellett korábban Gyöngyössi önéletírásának elemzésekor érveltem. A családtörténet áttekintésében az is látszott, hogy a verselői kompetenciával a család férfi-

⁵² Szilágyi Márton Kármánról írva állapítja meg: „Kármánnak mindkét önállóan tételezhető költeménye alkalmi mű, azaz létezésük nem módosítja azt a megállapítást, hogy költői ambíció nem mutatkozik meg szerzőjénél” (Szilágyi 1998: 317).

tagjai általában rendelkeztek, Gyöngyössi Jánost leszámítva viszont egyik sem került be – még negatív példaként sem – a magyar költészet történetébe. Gyöngyössi említése egyrészt a fentebb már említett formai bravúrral, másrészt az irodalmi nyilvánosság változóban levő paramétereivel is összefügg. Gyöngyössi Szacsavayval való erdélyi ismeretsége révén könnyen viszi országos nyilvánosság elé verseit. Ebben a gesztusban viszont nem feltétlenül érzem a költői ambíció tudatos vállalását. Amennyiben figyelembe vesszük az elődök teológusi, lelkészi karrierét, Gyöngyössi tordai lelkészkedése szerény teljesítmény. Megítélésem szerint árvasága, illetve nem kollégiumi, lelkészi összeköttetéseit kihasználó házassága egyaránt közrejátszottak abban, hogy az önerőből szerzett állást nem tudta „nagyobb piacú helyre” cserélni. (Az árvaság azért lehet érdekes ebben a kontextusban, mert Soós Ferenc püspök leányági leszármazottjai közül Abats János püspök lett, ő az előző püspök, Csernátoni Vajda Péter lányát vette feleségül, és apja Abats Márton is hosszabb ideig irányította kapcsolatait, mint Gyöngyössiét fiatalon elhunyt apja.) Ennek az elődökhöz képest kevésbé látványos életpályának volt kiegészítő jövedelemforrása és a társadalmi presztízst növelő tényezője a versírás. Gyöngyössi verselő fia viszont a versírást a vármegyei karrierrel ötvözte. És a fiúnak sem sikerült a professzionális irodalmárok körébe beépülni. A jelekből én úgy vélem, a szándék meglehetett benne. Nála is az alkalmi, megrendelésre írott versek stratégiája jelentette a járhatóbb utat. Fiúágon tehát a többgenerációs református egyházon belüli karrierek tradíciója megszakadt, az alkalmi versszerzés ambíciója viszont megőrződött. Mindkét fiú vármegyei tisztviselő lett. Ezek a pályaképek abból a szempontból elgondolkodtatóak, hogy megromlott volna a viszony Gyöngyössi és a kolozsvári református kollégium tanárai között. Elgondolkodtató ugyanis, hogy Gyöngyössi nem az általa is látogatott kolozsvári kollégiumba írta fiait, ahova felmenői révén több szállal is kapcsolódott, hanem Nagyenyedre, ami ráadásul Tordáról Kolozsvárnál kevésbé egyértelmű választás. Mihályi Mihály, majd Mihályi Károly révén Gyöngyössi nagyobbik lánya is Nagyenyed felé orientálódik. A családnak – a Markó-leszármazottakat nem számítva⁵³ – nem marad nyoma a tordai családok között.

⁵³ „Markó család (Kis-Bajoni). E család régi neve Horváth. Kis-bajoni Horváth Istvánnak ad 1652 február 20-án nemességet II. Rákóczi György. Ennek fia István a n.-váradai menekülőkkel jön Tordára, hol az 1679-iki határozástálykor birtokot nyer. Utódja az 1700 elején élő Márk, ki után Markó nevet vesz fel a család, s e neven többen hivatalnokoskodnak a városnál. Gábor mint színész eltávozott Tordáról” (Weress 1890: 123).

Zárásként még egyetlen mozzanatot szeretnék kiemelni. A karrier és a földrajzi, kulturális környezet közötti összefüggést. Torda városának státusza ebben a periódusban igen érdekes. A *Torda város és környékével* Orbán Balázs figyelmeztet arra, hogy a Kolozsvár mellett egyre kisebb befolyással bíró Torda fejedelemségkori története mennyire a kulturális és politikai vezetőszerepről szól. Az erdélyi országgyűlések központja a 18. század közepére már elveszti ezt a kitüntetett politikai pozíciót. A 18. század végén még egy tényezője van presztízsvesztésének. A sóbányái és sókereskedelme révén mindig is kulcspozícióban lévő Torda a marosújvári sóbányászat 18. század végi megindulásával veszít kitüntetett pozíciójából.⁵⁴ Ugródeszkának viszont még használható. Gyöngyössit valószínűleg ez is motiválhatta 1772-es döntésekor. Ebből a nézőpontból viszont Gyöngyössi többször is példaként bemutatott lelkészi pályája kudarcról, megrekedésről szól inkább, mint érvényesülésről, lelkipásztori hűségről.

Az önéletírás ebben az értelmezés-konstrukcióban egyszerre kihelyezett nézőpont más típusú források értelmezéséhez, illetve más források kihelyezett nézőpontok Gyöngyössi diáriumának olvasásához.

Szakirodalom

BALOGH Piroska

2007 *Ars scientiae. Közelítések Schedius Lajos János tudományos pályájának dokumentumaihoz*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debreceni Egyetem, Debrecen

BENDA Gyula

2006 A történelmi ténytől a „tényellenes” hipotézisig. In: *Uő: Társadalomtörténeti tanulmányok*. Osiris, Budapest, 47–58.

CALENDARIUM

1821 *Calendarium novum, et vetus ad annum vulgarem MDCCCXXI*. Claudiopoli

⁵⁴ „Már az önkényuralom idején megkezdették a tordai sóaknák lerántását, az erdélyi sóaknákak addig Tordán székelt felügyelőségét (inspectoratus) Nagy-Szebenbe tették át, az ott szervezett kincstári tanácshoz. 1850-ben Kolozsvárrt állított fel az ugynevezett bányaigazgatóság, ez 1880-ban feloszlatatván, az összes erdélyi sóhivatalok fölé egy felügyelőség helyeztetett, mely most Maros-Ujvárrt székel s mely a maros-ujvári erőltetett drága sóművelés kedvéért feláldozza Tordát” (Orbán 1889: 379).

DIÁRIUM

é. n. *Gyöngyössi János kéziratos diáriuma*. Kolozsvári Felsőfokú Református Teológiai Intézet Könyvtára, jelzet nélkül

EMBER Győző

1940 A M. Kir. Helytartótanács ügyintézésének története. 1724–1848. A M. Kir. Országos Levéltár kiadása, Budapest

FEHÉR János

2005 Az alsórákosi Bethlen-kastély. *Korunk* III/XVI. (12) 43–59.

GYÖNGYÖSSI János

1803 *Magyar verseinek második darabja*. Találatik Kilián Testv. Könyv-Árosoknál, Pest

GYÖNGYÖSSY János

1824 *A' fiatal Árpád a' mazarnai barlangban. Eredeti rege a' magyar előidőből*. Előadta Pettényi Gyöngyössy János, Gőnyei Gábor által, Nagy-Károly

HAJÓS József

1969 *Köteles Sámuel*. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest

HELLEBRANT Ádám

1887 A franekeri egyetemen tanult magyarok. Harmadik közlemény. *Történelmi Tár*. 196–208.

HEREPEI János

1988 *A házsongárdi temető régi sírkövei. Adatok Kolozsvár művelődéstörténetéhez*. Akadémiai Kiadó, Budapest

JAKÓ Zsigmond – JUHÁSZ István

1979 *Nagyenyedi diákok 1662–1848*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

JOUHAUD, Christian

2001 *Les Pouvoirs de la littérature. Histoire d'un paradoxe*. Gallimard, Paris

KAZINCZY Ferenc

1904 *Kazinczy Ferenc levelezése*. XI. 1816. március 1– 1816. december 31. Közzéteszi Dr. Váczy János, MTA kiadása, Budapest

KEMPELEN Béla

1911–1932 *Magyar nemes családok*. I–XIII. Grill Károly Könyvkiadó hivatala, Budapest

KERÉNYI Ferenc

1990 *Magyar színháztörténet. 1790–1873*. Akadémiai Kiadó, Budapest

KESZEG Anna

2006 A Gyöngyössi Jánosról szóló biografikus szövegekről. *Irodalomtörténeti Közlemények* CX. (6) 591–614.

KÉZIRATOS VERSESKÖTET

é. n. *Gyöngyössi János kéziratos verseskötete*. Kolozsvári Egyetemi Könyvtár Kézirattára, Ms 824.

KÓSA László

2001 *Hét szilvafa árnyékában*. (Osiris Könyvtár.) Osiris Kiadó, Budapest

KÖLCSEY Ferenc

1887 *Kölcsey Ferenc Minden Munkái III. kiadás. IX. Kölcsey Levelei*. Franklin Társulat, Budapest

KÖVÉR György

2004 Performációk I. „Zsidó társadalom” Tiszaeszláron a nagy per előestéjén. *Korall* V. (17) 5–43.

2007 Önéletrajzi hamisítvány, avagy csalóka emlékezet. Scharf Móric önéletrajza. *Aetas* XXII. (2) 106–121.

LEHR (TOLNAI) Vilmos

1892 *A leoninus. Tanulmány az irodalom és verstan történetéből*. Budapest

LUKINICH Imre

1927 *A bethleni gróf Bethlen-család története*. Athenaeum, Budapest

NAGY Iván

1897 Gyöngyösi István életrajzi adatainak s származásának megállapítása. *Irodalomtörténeti Közlemények* VII. 424–448.

1857–1868. *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. I–XIII. Kiadja Friebeisz István, Ráth Mór, Pest

ORBÁN Balázs

1889 *Torda város és környéke*. Pesti Könyvnyomda, Budapest

RÉVÉSZ Kálmán

1898 Gyöngyösi Pál. *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Monographiák*. 1. Budapest 59–94.

1898a Gyöngyösi Pál családja. *Protestáns Szemle* IX. 622–624.

SCHAPIRA, Nicolas

2003 *Un professionnel des lettres au XVIIe siècle. Valentin Conrart: une histoire sociale*. Epoques, Champ Vallon, Paris

SCHULTEISZ Emil

1964 *Gyöngyössi Pál Archiater és Platon Levis*. Elérhetőség: http://www.neumann-haz.hu/muvek/tudomanytortenet/3_Orvostudomany_tortenete/Schultheisz/Schultheisz_Platon.pdf. A letöltés időpontja: 2007. 09. 28. [A megjelenés eredeti helye: *Orvosi hetilap* CV. 1425–1427]

SOOS Ferenc

1912 *A kudui Soós család*. Kolozsvár, 1912. [Különlenyomat a *Genealogiai Füzetek* 1912. évfolyamából.]

SZABÓ György – TARNAI Andor

1988 *Benkő József levelezése*. Az MTA Irodalomtudományi Intézete, Budapest

SZEMERE Pál

1890 *Szemerei Szemere Pál Munkái. Születése százados emlékünnepeinek alkalmából közrebocsátja a Kisfaludy-Társaság. III. Válogatott levelek (1809–1859)*. Szerkeszti Szvorányi József a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Franklin Társulat – Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest

SZILÁGYI Márton

1998 *Kármán József és Pajor Gáspár Urániája*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen

2001 *Liszniai Kálmán. Egy 19. századi írói életpálya társadalomtörténeti tanulságai*. Irodalomtörténeti Füzetek, Argumentum, Budapest

SZINNYEI József

1891–1914 *Magyar írók élete és munkái*. I–XVI. Budapest, Kiadja Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala

TELEKI József

1987 *Egy erdélyi gróf a felvilágosult Európában*. S. a. r. Tolnai Gábor, Akadémiai Kiadó, Budapest

TÖRÖK István

1905 *A kolozsvári ev. ref. Collegium története I–III*. Kolozsvár

UGRAI János

2006 *Szoknyák, versek, viszályok. Egy lelkész kétszeres rangvesztése. Aetas XXI. (4) 71–88.*

WERESS Sándor, Kövendi

1890 *Torda őscsaládai*. Pollák T. Könyvnyomdájában, Torda

WESZPRÉMI István

1960 *Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajzai*. Első száz. Fordította Kóvári Aladár. Medicina Könyvkiadó, Budapest

ZENTAI Mária (szerk.)

2000 *„A bajnok ébred” – Hősköltemények*. Unikornis Kiadó, Budapest

ZOVÁNYI Jenő

1889 *A magyarországi ifjak az Odera melletti Frankfurti egyetemen. Protestáns Szemle I. 178–202.*

1891 *A harderwijki egyetem magyarországi hallgatói. Irodalomtörténeti Közlemények I. 433–436.*

Melléklet I.

Gyöngyössi János önéletrása. Kézirat. Egyetemi Fokú Református Teológiai Intézet Könyvtára, Kolozsvár. Jelzet nélkül. (A szögletes zárójelben levő számok a kézirat oldalszámjai.)

I. [3 – *jobb sarok olvashatatlan*] En Gyöngyössi János születtem e világra 1741dik Novembris. (1) Atyám volt Gyöngyössi János néhai tiszteletes férjfiu, ki-volt elsőben zoványi, azután [...] fekszik a temetőbe és temető helyét [...] az én jó anyám. 1742dik esztendőben [...] Epitaphiumot, mellyet magának irt és datál 1742 [...] fel a temető sirja fájára. A'honnan magam le[...] és [...] találhatik. Gyönyörűséges lapidár stílus, és ige és literatura [...] tsuda, hogy lehetett, hogy ezt maga ugyanaz készítette, még pedig [...] arra az esztendőre 1742re mert fenn van téve világosan [...] életének, házasságának, papságának ideje maga kezeivel, és úgy találhatott az írásai között is. Az atyám volt fia Néhai Tiszt[eletes] Gyöngyössi István urunk köbölkuti Reform. Ekl[ézi]a L[elki] Pásztorának és az Ermelyéki tractus Esperessének, holott fekszik a tzinteremben. Levén az Atyám testvére ugyan ezen Gyöngyössi István Uram fia T[iszteletes] Gyöngyössi István Uram, ki még most-is él, és oloszi pap Margitán felyül. Ez az Esperes Gyöngyössi István Uram volt testvére annak [4 – *bal sarok rongált*] Gyöngyössi Pálnak a'ki volt [...] prédikátor, onnan jött az [...] valami sem fogott [...], mellyet tudnak majd mindenek, [...] volna ki-vezetettvén számkivetésben, a' Prussiai Király [...]a'hol sokat élt, ott meg [...]az Atyám ágát, nem tudom, mint van. De végére mégyek [...]. Azt tudom az atyám írásából, mellyet excerpált [...] Páltól, t[udni]i[lilik]. az eleink tsehek voltak, még [...] és oratore percutionis Bohemica jöttek Magyarországra. Itt pedig III [...] Nemes Armalist nyertek, mellynek origináljai néhai Gyöngyössi Pál uram maradékinál el-vesztek, a' Parját pedig az atyámnak kívánságára említett Gyöngyössi Pál Uram Krasznára le-küldötte volt, meg van nálam most is tartom. Ugy tartom azt az irast-is, mellyet excerpált az atyám de origine familia nostro, a' mint emlitém. Ennek a' Gyöngyössi Pál Urnak volt két fia, egy katonáskodott sok helyeken s meg holt; a mas ama híres Pál, kinek hírével et de virtutibus et de vitiis summis teli van Hollandia, Petropolisba Muszka országba vitetvén szép hivatalra úgy hallom most meg holt. Elég az, hogy neki fiús maradéka nemigen lészen. T[iszteletes] Gyöngyössi István Bátyám Uramnak is tsak egy fiu magzatja van. Földváron Debretzen mellett [5 – *jobb sarok rongált*] lakó Gyöngyössi Szabó Pálnak nintsen semmi fiu maradéka. Ezért az egész familia a' fiu ágon tsak rajtam van már, és [...] Gyöngyössi István, az atyám testvére egy fián.

(2) Edes Anyám volt Soós Mária, N[agy] Tiszt[eletű] Püspök Soós Ferentz Uram Leánya, ment férjhez az Atyámhoz 1734ben [...] Voltanak ezen Szüleimtől nékem két testvéreim. Egy első gyermek született 1738 eszte[ndőben]⁵⁵, ez most [...] De a szerentse, férjhez menetele által felette meszsze vezette. Ment férjhez ugyan Telegdról az édes anyám keze alól Erős Huszi Sámuel uramhoz kiis akkor volt Püspökiben Várad mellett Notarius. Azután pedig mintegy két esztendővel a' Sogorom atya N[agy] T[iszteletű] Huszi János Uram, a Dunán tul Lovas Berényi Predikator és Esperes, meghalván, vagy inkább elébb el-erőtelenedvén fel-mentek oda lakni, holott aztán papságra adta magát a Sogorom, s máig is ott lakik. Vagynak két gyermekeik, két fiú, és öt Leánya, kik mind élnek. Második testvérem volt József⁵⁶ ki három vagy négy esztendőös korában Kolosváratt meg-hólt himlőben.

Az én edes Anyám, az Atyám halála után Kolosvárra jött [6] mindjárt lakni, engem is négy vagy öt hónapi tsetsemőt bé-vivén. Ozvegy [...] ottan 1750dik esztendőig. Akkor pedig férjhez ment másodsor T[iszteletes] Tétsi Josef Uramhoz, akkori kémeri prédikátorhoz. Honnan 1751ben Telegdre hivattatvan Várad mellé az Atyám Papnak, oda mentek lakni, holott a Mostoha Atyám máig-is lakik. Lettek ezen férjétől öt gyermekei, ezek közül Samuel és Pál most már Debretzeni Deákok [...] igen szép hire levén, egész gyönyörűségem van benne. [...] ezen édes Anyám Telegden 1757dik esztendőbe juniusban, és [...] fekszik a tzinteremben. Holt meg gutta-ütésbe, mellyben sokképen és tsudálatoson kinlodott majd más fél esztendeig.

II. Meg-hivattattam Maros-Vásárhelyi Papságra, vagy inkább az első delegatioval, Tiszt[eleles] Nemes Gábor Uram helyett való egész szolgálatbéli kaplánságra Anno 1777. Dec. 20a Januarii a' Maros-Vásárhelyi Szent Eklesia hozzám Delegatusokat botsátván. En elébb válaszul azt adtam, hogy káplánnak és kápláni fizetésre nem megyek. [102] Azután ujjabb követet küldvén hozzam a'M[aros]vásárhelyi Eklesia actualitasra és egész fizetésre meg-hivott, és akkor ígérkeztem és levelemmel magamat el-is köteleztem; De meg-hallottam azután, hogy ez a' dolog T[iszteletes] Borosnyai Lukáts Simeon Urunknak éppen tetszése ellen vagyon, a'ki felől nyilván referáltatott énnékem, hogy ő Kegyelme meg a predikálló-székből-is azon dolog ellen való indulatját mérgesen ki-adta nem egyszer-kétszer; mivel ő kelme

⁵⁵ • 28a april.

⁵⁶ • Született 1740be 15a Martii.

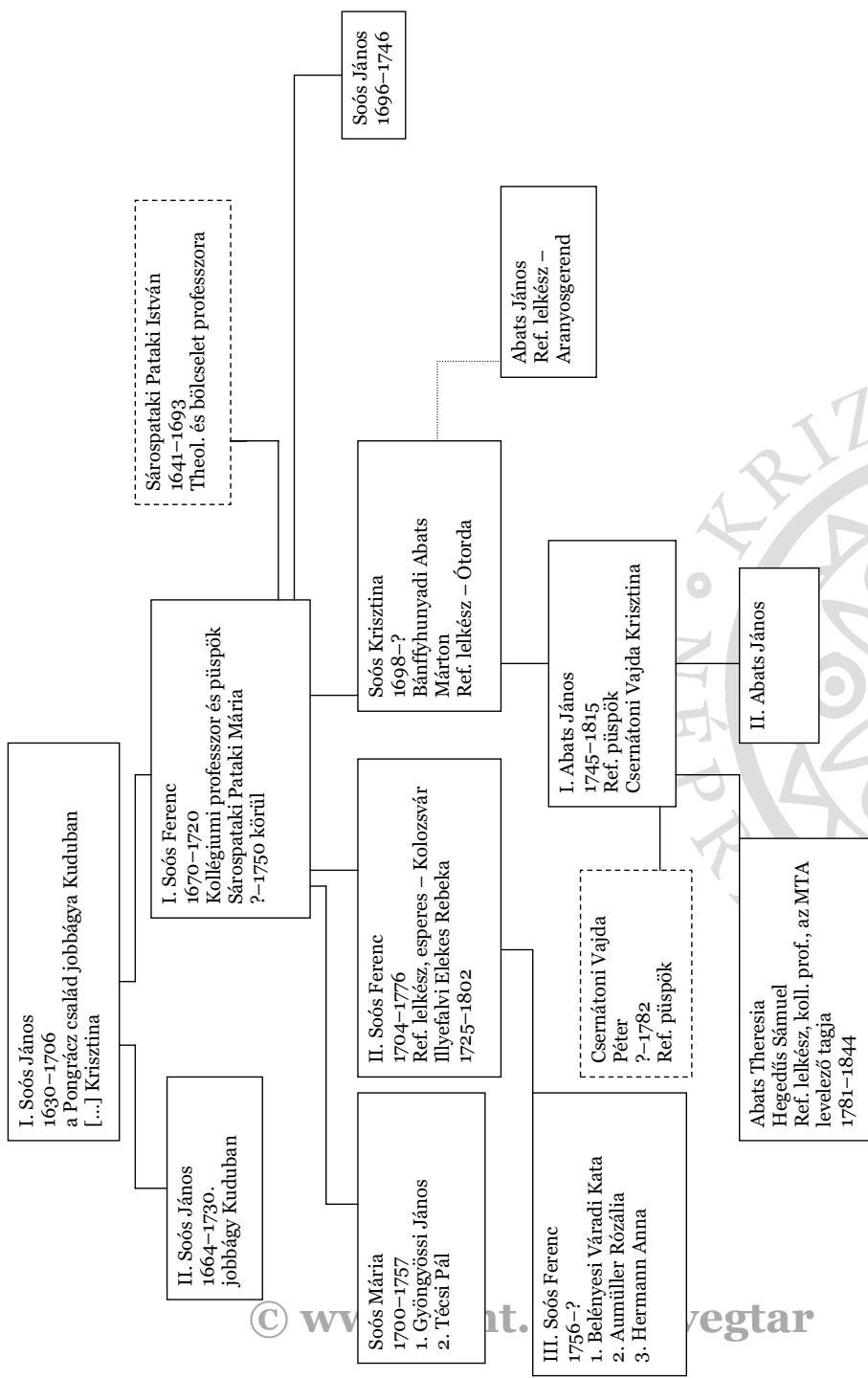
oda való Pap lévén, az ötsét T[iszteletes] Borosnyai /../^{57*} Uramat kívánta volna bé-tenni, de akkor az' a Városnak és kivált az oda való Consistoriumnak épen nem tetszett és a választásban én preferáltattam vala. Ezeket én meg-hallván, noha egy felől nagy kedvem vala, [103] olyan ország piatzán lévő Spártára menni; de mas felől nagyon meg-tsüggettem, nem gondolván semmi jó következtést jövendőre a' T[iszteletes] Borosnyai Urammal lejendő Collegatusságból. Az alatt úgy történt, hogy az Eklésiám-is itten Uj Tordában, a'melly tsak egy szot sem szollott mikor M[aros]vásárhelyre ígérkeztem, marasztani kezdett, söt vissza-irt Vásárhelyre, hogy engemet tellyességgel el-nem botsát; E'felett azt ígérte, hogy a' melly 38 forint pótlást ígért a' T[iszteletes] Zágoni Uram halála után, az eddig való 62 forinthoz, azt a' pótlást actu ki-adja, és a' végre nem várja a T[iszteletes] Zágoni Uram halálat. Ezeket latván sokkal jobbnak ítéltém itten meg-maradni, és M[aros]vásárhelyre vissza-irtam, helyes okokat adván a'végre a'miért elmémet változtatni kényszerítettém [104] Voltanak olyanok kik ezen tselekedetemért bal vélekedést formáltak felőlem; de többnyire a'kik a' dolgot és annak okait tudták, helyben hagyták, hogy meg-maradtam; a'minthyogy akármelley eszes ember olyan czircumstantiak között épen úgy tselekedett volna. A' Vásárhelyiek elébb nem akarták engedni a' dolgot, mivel ösztönöztettek arra egy levél által, mellyet innen egy ember még talám kettőnek hírével küldött vala hamissan a' Vásárhelyieknek az Eklésia nagyobb részének neve alatt. Az az ember ki légyen, neve szerint ide le-nem írom. Tudja azt az Isten, söt tudja az egész Város. Elég az, hogy az az ember itt az Eklésiában elé-kező. Ide-jövelemnek-is ellene állott, de semmit sem tehetett. Eleitől fogva tIrodalomtörténeti Közleményekos ellenségem volt, ha szinten külsőképen jól élt-is vélem. Ez az ember itt lakásomban oldalomban lé [105] vő ösztön gyanánt volt nékem. Az-is lészen mind éltig. Az Isten botsásson-meg nékie. Ez az ember el-menetelemet akkor igen akarta volna. Es már azt is tudta, hogy akkor meg-menekszik tőlem. Hogy osztán, a' dolog meg-fordult, a'néki nagy mortificiumára esett. Es azért irta azon hamis levelet, próbálni akarván, ha az által-is valamire mehetne. Az Uj Tordai Eklésia ezt meg-tudván, az egész Eklésia-béli gazdákat két Vármegyebéli Regius Urak eleibe hivattatta, mindnyájan azokat meg-kérdeztette, ha kívánják-é itt maradásomat. Egy sem akadott, a'ki ellenkezőt mondott volna, mindnyájan kívánták ittmaradásomat, még azon ember maga és társa

^{57*} Gyöngyössi által kihagyott hely.

is marasztottak szem előtt és a' Regiusok előtt. Azon Testimonialist aztán küldötte az Eklésia Vásár [106] helyre, mellyből meg-tetszett az oda küldött levélnek hamissága; Azon osztán a' Vásárhelyiek meg-tsenedesedtenek, kik azt akarták, hogy a Mélt[óságos] Supr[emum] Consistoriumba irjanak irántam. En, ha el-mentem volna-is már nem bántam volna. De hogy itten maradtam kissebb piatzu helyen, mostani eszemmel akarom az Istennek bölts igazságából esett.

II. A Soós és Abats családok genealógiai táblája

I. A Gyöngyössi család genealógiai táblája

